

Artikel baseret på interviews med Joseph Salamon den 17. marts og 26. maj omkring det kommende mindesmærke i Vedbæk og hans egen opvækst i Rumænien under Holocaust.

TIL ERINDRING OM JØDERNES FLUGT OVER ØRESUND I 1943

Af Nina Klinker Stephensen for Rudersdal Museer

Kunstneren bag mindesmærket i Vedbæk er billedhuggeren Joseph Salamon. Salamon har skabt adskillige skulpturer, placeret både i Danmark og i udlandet. Hans motiver spænder bredt: fra en statue af Erik Ejegod i Slangstrup til et Holocaust-mindesmærke i Yad Yashem-museet i Jerusalem. Salamon har også lavet Holocaust-monumentet i synagogegården i Krystalgade i København.

Han er født i Transsylvanien i 1932, vokset op i Rumænien, og efter 2. verdenskrig i Israel. I 1954 rejste han fra Israel til Italien for at studere på Kunstakademiet i Milano, før han i 1960 landede i Danmark. Han bor i dag i Birkerød, og har været gift med danske Hanne i flere årtier. Hans værker bliver til på værkstedet i Gadstrup ved Thune.

”Mine tanker om mindesmærket i Vedbæk er meget enkle. Det drejer sig om at få folk - ikke i vores generation, men i næste - til at huske, hvad der skete. På godt og ondt. Ellers er det bare sådan en lille linje i en historiebog, og det er meget mærkeligt, når man tænker på, hvor mange, mange mennesker, som har lidt og hvor få, som blev frelst. Det, jeg vil vise er meget enkelt. En del jøder fik mulighed for at flygte til Sverige, blev hjulpet af fiskere, og nogle af dem sejlede fra Vedbæk”.

Salamon har haft flere modeller i støbeskeen, før han besluttede sig for skulpturens udseende. Den ene var en stor portal, man så igennem til Sverige. Og den anden, som det er endt med, er en familie - en mand, en kvinde, et barn, der kigger mod Sverige. Overvejelserne er således gået fra at ville indramme udsigten til friheden i Sverige, til at skabe et værk, der symboliserer familien, som flygtede og blev frelst. Også materialevalget rummer en symbolik.

”Ideen var at forbinde Danmark og Sverige. Det eneste sted i Danmark, hvor der findes granit fra stenbrud, er på Bornholm. Jeg har valgt en meget smuk sten dérfra, som hedder *Blå Rønne* til trods for, at den ikke er blå, men sort. Den vejer 3 tons. Og så en sokkel af granit fra Halmstad, som er svensk og vejer 2 tons. Den endelige højde er knap 3 meter. Et dansk og et svensk element i forening”.

Som barn i Rumænien har Salamon ikke på egen krop oplevet den danske jødeaktion og flugten over Øresund i 1943. Men som jøde mærkede han Holocaust på anden vis under sin opvækst i et jødisk kvarter i hovedstaden Bukarest.

”Mine forældre flyttede fra Transsylvanien til Rumæniens hovedstad, da jeg var seks måneder gammel. Min far startede sammen med sin svoger et transportfirma”.

Transsylvanien, Salamons fødested, er et område mellem Ungarn og det nordlige Rumænien med en omtumlet eksistens. Regionen har både været fyrsterige, indlemmet i Romerriget, underlagt Ungarn og vasalstat i Osmannerriget. I en periode var det en selvstændig enhed i Det Habsburgske Rige, før det igen blev ungarsk. Efter 1. verdenskrig overgik Transsylvanien til Rumænien. Med general Ion Antonescu i spidsen blev Rumænien i 1940 en af Tysklands allierede, og Transsylvanien kom atter på ungarske hænder. Retsstillingen for den jødiske del af befolkningen i Rumænien blev skærpet i lighed med de nazistiske *Nürnberglove*. For familien Salamon i Bukarest betød det, at de ikke længere måtte eje det firma, der op til 2. verdenskrigs udbrud havde vokset sig stort og solidt med filialer i hele Rumænien og i Transsylvanien.

”Min far og min onkel ansatte en pensioneret oberst Stenescu til at repræsentere virksomheden proforma, og firmaet skiftede navn fra *Mercur Camionaj* til *Mercur Camionaj v. oberst Stenescu*. Med en ikke-jødisk ledelse kørte virksomheden en gang om ugen for den tyske Wehrmacht. De havde et skilt på vognene med teksten: *Im Dienst der Wehrmacht*. Et skilt, der muliggjorde, at transporterne uden kontrol kunne have jødiske flygtninge fra den polske grænse med til

skjulesteder i Bukarest. Min mor syede en gul Davidsstjerne til mig, som jeg kunne sætte på tøjet, hvis det blev nødvendigt. Kravet om en *jødestjerne* blev ikke håndhævet så hårdt i Bukarest”.

I 1944 skiftede Rumænien side. Ved et kup anført af den rumænske kong Michael blev general Antonescu sat fra magten, og Rumænien støttede i stedet de allierede. Josephs mors familie, som stadig var i det ungarskannekeret Transsylvanien, blev i 1944 samlet i ghettoen i Cluj, og derfra deporteret til koncentrationslejren Auschwitz.

”Af omkring 50 familiemedlemmer kom kun fire tilbage”, fortæller Joseph. ”Da jeg lavede mindesmærket til synagogen i København, følte jeg, at det var en gravsten for min familie”.

Joseph Salamon emigrerede med sine forældre og storesøster til Israel i 1947. Hans søster lever stadig i Israel. Hun er forsker, og Salamon taler med hende hver fredag. Han er far til tre voksne sønner i Danmark. Han har ikke været i Rumænien siden.

”Jeg kender ikke længere nogen i Rumænien”, siger han.

Mindesmærket er placeret på Vedbæk Nordstrand og måler 2,9 meter. I soklen er mejslet en flygtningebåd, samt en inskription, der lyder: *”Dette monument er rejst til minde om danske jøders flugt i 1943. Med hjælp fra lokale mænd og kvinder sejlede de fra denne kyst til friheden i Sverige. Rejst af Rudersdal Kommune i 2023. Skabt af billedhuggeren Joseph Salamon”.*